

Jakob Ingemann Parby

GENREJSNING, GENTRIFICERING OG COPENHAGENIZATION

Om fremtidsbegejstring og nostalgi i
københavnske byfornyelser

Indledning

Det nye København, som er temaet for dette nummer af *Spring*, er et interessant begreb at arbejde med i en historisk sammenhæng. København har jo været – eller er blevet opfattet – som ny mange gange igennem historien, et forhold, der også kan aflæses i byens topografi. I starten af 1600-tallet blev kvarteret omkring Borgergade og Adelgade og Nyboder omtalt som Ny-København og senere i århundredet opstod Nyhavn og Kongens Nytorv. I 1700-tallet fik man Frederiksstaden og Nyholm og i 1800-tallet blev demarkationsterrænet rundt om byen ophævet og gav plads til udviklingen af brokvartererne og en ny – og i princippet – grænseløs by, Storkøbenhavn, der i første omgang omfattede den udvidede Københavns Kommune med Frederiksberg, men fra 1930'erne kom til at betegne en større del af hovedstadsregionen (Lind og Gnudtzmann 1907; Parby 2022). Receptionen af de mange nye versioner af byen har ofte været præget af en splittelse mellem stolthed, mindreværdskomplekser og nostalgi.

I denne artikel ser jeg nærmere på to af fornyelserne omkring henholdsvis år 1900 og 2000 med særlig vægt på byudviklingen i de seneste 30 år. De centrale analytiske begreber *genrejsning*, *gentrificering* og *copenhagenization* introduceres undervejs.

Metropolen København?

Da København i årtierne omkring år 1900 udviklede sig til en moderne storby, blev forandringen løbende registreret og kommenteret i tidens litteratur og journalistik. Når udenlandske medier skrev positivt om den danske hovedstad, blev det med stolthed viderebragt i danske aviser. I 1896 kunne avisen *Dannebrog* således rapportere, hvordan den amerikanske avis *The World* havde fremhævet den nyligt asfalterede Vestre Boulevard (nu H.C. Andersens Boulevard) som et eksempel på, ”hvor langt det lille Danmarks Hovedstad [var] forud for New York”, hvis Fifth Avenue stadig henlå med ”aldeles skandaløs Brolægning” (*Dannebrog*, 12. april 1896).

Danske forfattere stod også klar med kommentarer og kritik, når byen blev udstyret med nye springvand, museer eller pragtbygninger, der skulle afspejle og opbygge dens status som verdensstad. I 1897 kommenterede forfatteren Henrik Pontoppidan på den nyopførte Glyptoteksbygning, som han beskrev som et ”Monstrum af Smagløshed”, der fra den ene side lignede en lade og fra den anden ”Indgangen til et Vokskabinet”. Den gjorde ikke noget godt for Københavns internationale ry, mente han (*Politiken*, 13. marts 1897).

Det moderne gennembruds forfattere iagttog Københavns hastige urbaniseringsproces med brokvarterernes opståen, sanering og citydannelse i Indre by, voldenes omdannelse til parker, boulevarder og forlystelseszoner og ikke mindst byens nye infrastruktur med sporveje, jernbane og kloakker (Parby 2022).

I Hermann Bangs impressionistiske storbyroman *Stuk* fra 1887 beskrives på den ene side beruselsen over *gründer*-tidens pulserende København, og på den anden side den tomhed eller dødsdrift, der ligger under tidens entreprenørskab. Tidens nye facadebyggeri får følgende ildevarslende ord med på vejen af karakteren Lange allerede i romanens begyndelse: ”Vi kalker vore Grave” (Bang 2005: 10), og til sidst i romanen udlægges den rastløse foretagsomhed som et udslag af ”Saarfeberen fra Dybbøl” (ibid. 232).

25 år senere fik chokket over byudviklingens form og tempo litterært udtryk i Henrik Pontoppidans *De Dødes Rige* (1912). Her i form

Rådhuspladsen år 1910 – Pladsen var kulminationen på Københavns omdannelse fra indeklemmt fæstningsby til moderne hovedstad og blev byens nye centrum. Foto: Københavns Museum.

af den jyske prædikant Mads Vestrups ankomst til Københavns nye Hovedbanegård:

Var dette virkelig København? Han havde jo nok hørt, at Byen i de senere Aar havde forandret sig meget og var bleven en Verdensstad. Men dette Menneskemyr paa Fortovene, disse lange Rækker af Sporvogne, der gled frem med Jernbanefart og sprudede svovlblaa Gnister af Hjulene, denne Sværm af Køremaskiner, der fløj brummende afsted som Kæmpebiller med blodrøde Øjne, dette Spektakel af Tudehorn og Klokkeklemten som paa en Markedsplads – var det

virkelig København? (...) ”Dette er jo Helvede!” mumlede han (Pontoppidan 1912-14, bd. 3: 4-6).

I de indlagte storbyportrætter i sine romaner (foruden *De Dødes Rige* også *Lykke-Per* og *Mands Himmerig*) modstillede Henrik Pontoppidan tidens fremskridtstro og fascinationen ved det nye København med de frustrationer og individuelle nederlag, som rammer karaktererne i romanerne.

I den anden ende af spektret finder vi Emil Bønnelycke, hvis begejstring for det ny København ikke kendte nogen ende. I prosafragmentet ”Rådhuspladsen” fra *Asfaltens Sange* (1918) lovprises ”Verdensstaden” Københavns nye centrum. Den ”kære Asfalt” er ”blank af Trafik, Luften Ceylon-Blaa, og Pigerne hvide fra Sko til Skærmhatten” (Bønnelycke 1918: 58-59).

Forfatterens blik på det moderne København var således præget af en vis skizofreni eller ambivalens, som vi også finder i de seneste årtiers litterære beskrivelser af det nye København omkring år 2000.

Genrejsning eller gentrificering?

100 år efter Bang skrev sin moderne københavnerroman var der atter fokus på Københavns byudvikling og image både indadtil og udadtil. Industrisamfundet var på det tidspunkt under afvikling og København prægedes af affolkning og økonomisk krise. Udviklingen kan tydeligt aflæses i befolkningsudviklingen. I 1950 havde Københavns Kommune 768.105 indbyggere. I 1990 var tallet faldet til 466.723. Den by, der omkring år 1900 blev fremhævet som europæisk metropol, var grundlæggende en arbejderby, hvis økonomiske og befolkningsmæssige vækst var drevet af industrialisering og handel. Men arbejderbyen var fra 1960'erne og frem demografisk og økonomisk udfordret. Mange industrier var flyttet ud af byen eller til udlandet, samtidig med at arbejderbefolkningen havde forladt de klassiske arbejderboliger i brokvartererne til fordel for socialt boligbyggeri og rækkehuse i forstæderne. Denne udvikling fik kommunens skatteindtægter til at styrtdykke og efterlod byen med store, ufinansierede udgifter til fx

socialhjælp, ældrepleje og velfærdsydelser (Andersen 2005). I starten af 1990'erne var kommunen ved at gå fallit med en gæld på ca. 15 milliarder og blev sat under skærpet tilsyn fra Indenrigsministeriet (Møller 2022: 52f; Simonsen 2019: 73).

Men kommunen var "too big to fail" og i sommeren 1994 blev der indgået en aftale mellem kommunen og den nye socialdemokratiske regering under Poul Nyrup Rasmussen, med det erklærede formål at bringe København på fode igen.

"Københavns Genrejsning", blev det siden døbt af blandt andre overborgmester Jens Kramer Mikkelsen og planchef Holger Bisgaard i Københavns Kommune, der var nogle af de centrale spillere i processens første fase (Bisgaard 2010). Ifølge ODS betegner "genrejsning" det at genoprette noget til en tidligere mere ophøjet/bedre tilstand, men det bruges ofte i militære og ideologiske sammenhænge. Fx om en hærs genrejsning eller "national genrejsning". Der er altså etymologisk ikke så langt til Bangs "Saarfeber" som motor (og potentiel trussel) for byudviklingen.

"Gentrificering" eller "herskabeliggørelse" er en anden, mere generisk, term, der især bruges af geografer og urbanitetsforskere, som ser kritisk på de postindustrielle byfornyelsesprocesser. Begrebet blev introduceret af den britiske urbanist Ruth Glass i 1964 til at beskrive den udvikling, hun iagttog i datidens London, hvor flere af byens traditionelle arbejderkvarterer blev forandret i takt med at en urban "lavadel" (på engelsk "gentry") rykkede ind (Glass 1994). Siden har både definitionen af begrebet, såvel som dets årsager og konsekvenser været genstand for intens debat blandt både forskere, politikere og aktivister (Romero et al. 2022; Brown-Saracino 2013; Vigdor 2002). Neil Smith har defineret gentrificering som en proces, hvor "centrale bykvarterer, præget af økonomisk og investeringsmæssigt forfald, gennemgår en transformation drevet af nye investeringer og tilvandring af velstående middel- eller højere middelklasse" (Smith 1998: 198-199).

Processen har store konsekvenser for bykvarterernes økonomiske og demografiske udvikling, men hvor nogle studier fokuserer på de positive effekter i form af bl.a. forbedring af fx boligstandard, folke-

sundhed og økonomisk aktivitet, peger andre på fortrængningen af den hidtidige befolkning og tabet af social og kulturel diversitet i de gentrificerede kvarterer som et centralt problem (Ellen og O'Regan K. 2008; Wyly og Hammel 1999; Freeman 2009; Hyra 2012; Larsen og Hansen 2012; Hwang og Lin J. 2016; Romero et al. 2022).

I denne artikels kontekst bruges genrejsning om den overvejende positive udlægning af Københavns nyere udvikling, som fx Kramer Mikkelsen og Bisgaard er repræsentanter for. Genrejsningstanken er båret af grundholdningen, at København i 1990 var så nedslidt, at en byfornyelse var uomgængelig og ønskværdig, uanset de afledte effekter i form af stigende boligpriser og social segregering som følge af boligmarkedets kapitalisering.

Gentrificering står heroverfor som begreb for en mere kritisk tilgang til forvandlingen af brokvarterernes befolkningssammensætning siden 1990'erne, der peger på de problemer de stigende boligpriser medførte i form af svindende adgang til byens boligmasse for den lavere og mindre bemidlede middelklasse. Hvor skal skolelærere, sygeplejersker og andre lavtlønnede, centrale medarbejdere i velfærdsstaten bo, når boligpriserne i hovedstaden bare stiger og stiger? Hvordan sikrer vi byens sammenhængskraft? Det er nogle af de spørgsmål, som denne tilgang rejser.

Genrejsningens byggeklodser

Genrejsningens konkrete udformning blev i 1990'erne tænkt sammen med en langsigtet plan for økonomisk vækst og styrkelse af hovedstadsområdet som et skandinavisk kraftcenter. I takt med globalisering og europæisk integration skulle København i stigende grad konkurrere med andre bycentre som Berlin, Stockholm og Hamborg for at tiltrække arbejdspladser, viden og investeringer (Hansen et al. 2001: 858; Gaardmand 1993). I 2000 blev Øresundsforbindelsen indviet. Den var en central nøgle i genrejsningen og blev koblet sammen med udviklingen af den såkaldte Ørestad på en del af Amager og Kalvebod Fælled samt etableringen af Københavns første metro, hvis første etaper blev indviet i efteråret 2002.

Ørestadsselskabet, der var ejet af kommunen og staten i fællesskab, blev skabt for at finansiere metroen gennem byudvikling og salg af grunde i Ørestaden og ved Amager Strandpark, en model, der siden er blevet brugt ved udviklingen af bl.a. Nordhavn, Teglholmen, Sluseholmen, Fælledby og den kommende Lynetteholm, nu i regi af By & Havn. Modellen med salg af byggegrunde for at finansiere udviklingen af infrastruktur og nye bykvarterer har været en anden central nøgle til genrejsningen i de sidste 30 år. Også selvom kritiske røster løbende har påpeget problemerne i, at kommunen på den måde kontinuerligt sælger ud af sine værdier og gør København til et ”lokomotiv uden skinner og retning”, som *Politiken* formulerede det i en leder i 1994 (Møller 2022: 54. Nielsen 1994).

Byfornyelse og social forandring

En tredje nøgle i Københavns genrejsning var byfornyelsen på Vesterbro, der på en meget direkte måde udspillede ambitionen om, at ”fastholde og tiltrække borgere, der kan bidrage til kommunens økonomi” og generelt ”højne skattegrundlaget”, hvilket er en central formulering allerede fra de tidligste planer for genrejsningen (Simonsen 2019: 15; Hansen et al. 2001: 863).

Byfornyelsen blev gennemført i perioden 1992-2004 og omfattede 5.472 af bydelens lejligheder, der blev fornyet til en samlet pris af godt 6,6 mia. kroner (Teknik og Miljøudvalget 2005). Altså godt 1 mio. kroner pr. lejlighed. En tredjedel af udgifterne gik til forbedringer, der medførte lejeforhøjelse, mens den øvrige istandsættelse blev finansieret af staten og kommunen i fællesskab. Installation af bad og toilet i mange lejligheder repræsenterede en af de største udgifter, men samtidig også en af de væsentligste forbedringer af den samlede boligkvalitet. Desuden blev flere lejligheder lagt sammen, ligesom de tætpakkede gårdrum med baghuse, retirader og industri blev ryddet og begrønnet.

Baggård i Absalonsgade under nedbrydelse, 1993.

Byfornyelse = gentrificering

Byfornyelsen kom i praksis til at gå hånd i hånd med frasalget af tusindvis af kommunale boliger, der var et af vilkårene for aftalen i 1994. Det blev hovedsageligt gennemført ved, at lejerne blev tilbudt at overtage deres lejligheder som andelslejligheder. Den officielle begrundelse for frasalget var de store udgifter kommunen havde med istandsættelse og vedligeholdelse, der gjorde det til en udgift frem for en ressource. I alt blev 20.000 boliger solgt fortrinsvis på denne måde via det til lejligheden oprettede ejendomsselskab TOR I/S (Hansen et al. 2001; Larsen og Hansen 2012).

En anden dagsorden bag byfornyelsen var dog samtidig at ændre befolkningssammensætningen i byen (Larsen og Hansen 2012: 140f). Bisgaard formulerede det meget direkte i et interview fra år 2000:

For mig er boligpolitikken nøglen til Københavns udvikling. Hvis ikke vi forandrer boligmassen, vil vi blive ved med at være den fattigste kommune i hovedstadsregionen. Vi kan ikke ændre på, hvem der bor i byen og dermed kan kommunen heller ikke blive økonomisk bæredygtig. (...) Vi har lavet et studie, der viser, at vi får al affaldet, undskyld udtrykket, på grund af de billige boliger. Middelklassen, som vi gerne vil have til at blive, flytter til Sverige (Hansen et al. 2001: 862).

Gentrificeringen var således en integreret del af byfornyelsen fra begyndelsen. Det var ikke i første omgang det private boligmarked, men derimod en statslig og kommunalt støttet byfornyelsespolitik, der var lokomotivet i transformationen.

Som udgangspunkt var det aftalt, at balancen mellem leje-, ejer- og andelsboliger skulle fastholdes som den var før byfornyelsen, men samtidig blev den samlede boligmasse mindre i kraft af bl.a. lejlighedssammenlægninger. Når en karré var fornyet, kunne de tidligere beboere flytte ind igen til samme leje, men lejen blev derefter opjusteret til sit reelle niveau over en 10-årsperiode. Dette tvang i det lange løb lavindkomstlejere ud og gav plads til nye indflyttere. Ved en evaluering af byfornyelsen i 2005 konstaterede Københavns Kommune, at der var

(...) sket et socialt løft af området med hensyn til beskæftigelse, indkomst og uddannelse, så befolkningssammensætningen nu er tæt på gennemsnittet for Københavns Kommune. En ændring, der giver håb om, at kvarteret fortsat vil være i en positiv udvikling (Teknik og Miljøudvalget 2015).

Omlægningen af kommunalt ejede lejelejligheder til andelsboligforeninger medførte i kombination med indførelsen af rentefri lån i starten af 00'erne en kapitalisering af boligmarkedet, der betød en ændring af befolkningssammensætningen. Byfornyelsen førte til gentrificering (Bruun 2014: 11). Processen er altså, set fra Københavns Kommunes synsvinkel, lykkedes over al forventning. Flere og flere velhavende

borgere slår sig ned i København, mens lav- og middelindkomstgrupper presses ud.

Et af paradokserne ved udviklingen er at det man kunne kalde for arbejderbyens *immaterielle kulturarv* nu bliver genstand for nostalgisk dyrkelse. Et eksempel er fotobogen *Stamsteder: Røverhistorier og scener fra byens beværetninger* (Kamp et al. 2021), som er en etnologisk lystrejse gennem Københavns brune værtshuse (ca. 220 af slagsen) med portrætter af stederne og deres gæster. Bogen er både en prisværdig dokumentation og et tegn på selve gentrificeringens logik: Eftersom byudviklingen skubber værtshusenes oprindelige stamkunder ud af byen (eller i hvert fald gør det vanskeligt for nye at flytte ind), er værtshusenes overlevelse afhængig af en form for musealisering og tiltrækning af et nyt publikum. Bogens ophavsmænd og læserpublikum tilhører netop den kreative middelklasse, der har været med til at drive den oprindelige befolkning ud af byens tidligere arbejderkvarterer.

Gentrificeringens logik er også beskrevet i Martin Kongstads roman *Kokken der holdt op med at rødme* fra 2018. Her er det karakteren Carsten, der beskriver udviklingen i Nordvest.

”Først er der ludere og lommetyve, ikke?” sagde Carsten, ”så rykker kunstnerne ind, fordi der er billigt, så skal de have kaffe og får en af vennerne til at åbne en lille mokkajoint. Så mangler de et sted at drikke en pils, og så er der også en bar. Rygterne begynder at løbe om det nye hangout, og så er der firstmovers og friske modeller, som godt kan lide at sige, at de ikke orker Vesterbro mere, det er sejt, at der går folk rundt i fleecetrøjer, det er autentisk. Lejlighederne er billige, og folk begynder at købe, og en vågen restauratør lurar, at det er den hippe nye bydel, og der åbner flere barer, og det vælter med mennesker i weekenden. De rige drenge synes, det er underground og køber en lejlighed, og pludselig er priserne for en bolig tredoblet. Sådan går det over hele verden” (Kongstad 2018: 306).

Citatet er nærmest en karikatur af den forsimplede forståelse af gentrificeringsprocesser, som præsenteres af Richard Florida i hans

omdiskuterede bog *The Rise of the Creative Class* fra 2002 (Florida 2002). I Floridas udlægning er tiltrækning af kunstnere og folk fra de kreative erhverv til nedslidte arbejderkvarterer en form for *quick fix*, der genererer nye investeringer og får nye hippe cafeer og butikker til at rykke ind, hvilket igen gør hele kvarteret attraktivt for byens unge og mere velhavende grupper. Florida er blevet kritiseret for at overse de negative konsekvenser af gentrificeringsprocessen i form af social segregering og reduktion af bykvarternes sociale diversitet. Andre mener, at Florida overdriver den kreative classes betydning for forandringsprocessen. I forhold til den københavnske historie må man pege på den centrale rolle, som stat og kommune spillede i processen via byfornyelsen.

Nostalg og kritik

Når byer forandrer sig og især når de forandrer sig så hurtigt som København gjorde det i sidste del af 1800-tallet og i årtierne omkring år 2000, findes der også stemmer, der begræder udviklingen. Under det moderne gennembrud udkom der illustrerede bøger som fx Peter Klæstrups klassiske billedserie ”Det forsvundne Kjøbenhavn” (Klæstrup 1877-1881), og forfatteren H.V. Kaalund skrev det berømte digt ”Da de rev Voldene ned”, hvor digteren længtes tilbage til det gamle København som et idyllisk stykke natur med ”Stadsgrave, spætted med Andemad” (Kaalund 1898: 320-27). Kaalund skriver:

Forsvinde skal det nu Alt for det Ny –
 der maa Plads til Mængden!
 Ja, nu skal Du voxе, min kjære By,
 i Breden og Længden!
 Boulevarder faar Du som i Paris,
 hvor vi kan os sole
 og nyde i Mag vor Konditor-Is
 paa Fortovets Stole.

Kaalunds digt er udformet som en besyngelse af de gamle voldes mange minder og fortidige anvendelser som promenade og mødested. Samtidig er digtet gennemstrømmet af en fornemmelse af forandringernes uafvendelighed. Den moderne by og dens borgere er trådt ind i en ny tid og kan ikke længere leve bag voldenes ”snærende panser”, ligesom de frastødes af andemaden i voldgraven. I stedet må boulevarder og snorlige gadeforløb med træomkransede promenader tage voldenes plads efter samme ideale byplan som kendes fra Paris og Berlin.

På samme måde som hos Kaalund kan man allerede i 1990’ernes danske litteratur iagttage en nostalgisk dyrkelse af det København, der er ved at forsvinde. Fx hos en forfatter som Jan Sonnergaard. Her er det en af novellerne fra debutsamlingen *Radiator* fra 1997:

Hun boede lige i nærheden, ikke meget mere end fem minutters gang fra der, hvor den unge mand var nu, i en baggårdslejlighed på Vesterbro, i Enghavekvarteret. Det var et rart kvarter. Det mindede slet ikke om alle de drabelige historier, man hører om, at Vesterbro er en slags syndens Sodoma og Gomorra. Tværtimod her boede flinke mennesker, og som følge af samfundsudviklingen de sidste mange år havde de, der var over fyrre, arbejde og tjente selv til livets ophold, mens de der var under tredive, som regel var på bi-standshjælp eller dagpenge. Men man hilste lige pænt på hinanden af den grund (Sonnergaard 1997: 23).

Her er Vesterbro stadig et mangfoldigt sted, præget af mange unge arbejdsløse på overførselsindkomster og lidt ældre erhvervsaktive borgere og med baggårdslejligheder, som kunne lejes for en billig penge. Senere i sit forfatterskab indfanger Sonnergaard den fremvoksende gentrificering fx i romanen *Frysende våde vejbaner* (2015), som Christian Steentofte Andersen har analyseret (Andersen 2022).

Forfatterne Søren Ulrik Thomsen og Jokum Røhde gik mere dokumentarisk til værks, da de i 2006 udgav tekst- og fotobogen *København con Amore*, som indfanger det gamle folkelige København fra før gentrificeringen. Målet med denne udgivelse var ifølge forfatterne

ikke at spole tiden tilbage, men at gøre opmærksom på værdien af den uforudsigelige by, fx det mylder af liv og kaos, der engang prægede Israels Plads eller møntvaskeriet som et sted for spontane møder og overlejlrende tidsligheder (Thomsen og Rohde 2006). Trods forfatterens forsikringer om det modsatte, er det imidlertid svært ikke at se bogen som en nostalgisk påkaldelse af det gamle arbejderkøbenhavn fra 60'erne og 70'erne før globalisering og indvandring. Fx er bogen bemærkelsesværdigt rensset for vidnesbyrd om den etniske og sproglige mangfoldighed, som har kendetegnet de københavnske brokvarterer siden 80'erne.

Søren Ulrik Thomsen har i andre sammenhænge fremsat en mere eksplicit kritik af den kulturelle ensretning han mener finder sted, når middelklassen indtager de gamle arbejderkvarterer og forvandler byen til en form for parcelhuskvarterer på højkant, hvor storbyens larm og kaos er bandlyst og hvor "københavnerkicket" over byens følelse af mangfoldighed, frihed og anonymitet, er trængt tilbage, hvis ikke helt forsvundet (Thomsen 2002). Thomsens kritik romantiserer den nedslidte 80'er-bys fællesskaber og mere åbne tolerance. Der var også skilte med forbud mod boldspil og leg i gården dengang, selvom de muligvis ikke blev overholdt, men meget tyder dog på, at voksende intolerance over for anderledes og forstyrrende adfærd følger med de stigende priser og mere veludstyrede boliger.

I 2015 foreslog Thomsen ligefrem en genopførelse af de nedrevne baghuse og baggårde som et svar på byens gentrificering:

Der mangler masser af billige boliger i København, og ved at fjerne de triste gårdmiljøer og bebygge dem med baghuse til folk med beskedne indtægter opnår man både at øge den sociale kompleksitet, som kendetegner en rigtig storby, og at intensivere den labyrintiske stemning: Bag enhver dør er der endnu en dør, for *there is more to the picture than meets the eye* (Thomsen 2015).

Konklusion

København har været en ny by mange gange. Både som et resultat af egentlig ny byudvikling og som konsekvens af forskellige moderniseringsprocesser, der har ændret beboersammensætningen i byens kvarterer. Når man fra 2023 ser tilbage på Københavns udvikling siden 1990'erne – og sammenligner den med de diskussioner og drømme om København som metropol, der blev formuleret omkring år 1900 – tegner der sig nogle mønstre.

Set fra kommunens, statens og byplanlæggernes synsvinkel har den plan for Københavns genrejsning, der blev lagt i 1990'erne været en overvældende succes. Den engang så lufdfattige kommune og nedslidte by er forvandlet til en velhavende, attraktiv og velfungerende hovedstad, der gang på gang kåres som en af verdens mest "livable cities". Det sker med henvisning til byens gode infrastruktur, den høje grad af tryghed og byens grønne ambitioner, der fx kommer til udtryk i satsningen på cyklisme og gågader, den rene havn og en velfungerende affaldsgeanvendelse. Men også gode museer og ambitiøse planer for byens begrønning. København er blevet et forbillede for andre byer. (Copenhagen Science City 2022).

Ude i verden taler man i dag ligefrem om *Copenhagenization* som en betegnelse for den særlige københavnske byudvikling. Vel at mærke ikke Copenhagenization i sin oprindelige betydning, introduceret af den amerikanske digter Richard Emmons i 1830 som en reference til englændernes bombardement af den danske hovedstad i 1807 (Emmons 1830: 35). Men som en reference til de særlige kvaliteter, udlandets byplanlæggere har importeret fra København inspireret af ikke mindst arkitekten Jan Gehls tanker om humanistisk byplanlægning og begunstiggelse af livet mellem husene. I dag er københavnsk inspirerede cykelstier blevet en del af Manhattans bybillede, ligesom bl.a. udviklingen af gågader, omdannelse af pladser og trafikflow i en lang række byer har hentet inspiration fra København.

Men udviklingen har også haft en bagside i form af gentrificering og ensliggørelse af byens kvarterer og miljøer. København har hermed mistet noget af den mangfoldighed og karakter af rum for uventede

møder, som den amerikanske sociolog Richard Sennett har fremhævet som en af storbyens væsentligste kvaliteter. I en forelæsning fra 1976 med titlen ”Capitalism and the City” siger Sennett bl.a.

Urban life has a peculiar cultural value that makes it worthwhile to live in cities, even in decaying urban areas. (...) a city as a place where people can learn to live with strangers. (...) Society progresses when people’s experience is not just limited to those who resemble them in class, race or ways of life. Sameness stultifies the mind, diversity stimulates and expands it. Cities are places where learning to live with strangers can happen directly, bodily, physically, on the ground.

The size, density, and diversity of urban populations makes this sensate contact possible – but not inevitable. One of the key issues in urban life, and in urban studies, is how to make the complexities a city contains actually interact. If contact occurs, and people can make a life with those who are not like themselves, a cosmopolitan setting arises (Sennett 2005).

Det er den samme frygt for byens udtynding og tabet af denne type uventede møder, der indgår som en del af kritikken af Københavns genrejsning og også ligger som en dybere klangbund bag de nostalgiske ytringer om og skildringer af det København, der forsvinder eller allerede er forsvundet.

Litteratur

- Andersen, H.T. 2005: ”Storbyens ændrede socialgeografi. Storkøbenhavn i et nordvesteuropæisk perspektiv”. *Kulturgeografiske skrifter*, bind 15. Kbh.: C.A. Reitzel.
- Andersen, C.S. 2022: ”Gentrificering og mytoman: Det nye København i Jan Sonnergaards Frysende Våde Vejbaner”. *European Journal of Scandinavian Studies*, Bind 52, Nr. 2: 261-280.
- Bang, Herman (1887): *Stuk*. København: Borgen/Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2005.

- Teknik og Miljøudvalget: Bilag 1 til indstilling byfornyelsens forløb, Københavns Kommune 2005. <https://www.kk.dk/sites/default/files/agenda/543b-254b7ada107f23da57a20019254c4af06e7a/9-bilag-1.pdf>
- Brown-Saracino J. 2013: *The gentrification debates: a reader*. New York and London: Routledge.
- Bruun, M.H. 2014: ”OM AT „FØLGE MARKEDET“ OG „KØBE SIG IND I FÆLLESSKABET“ – Politiske og moralske økonomier i danske andelsboligforeninger”. *Tidsskriftet Antropologi, Velfærdsstaten* 2, 2014: 5-28.
- Bønnelycke, E. 1918: *Asfaltens Sange*. København: Nordiske Forfatters Forlag.
- Copenhagen Science City, 4.7 2022 <https://copenhagensciencecity.dk/copenhagen-rated-worlds-most-liveable-city-again/>
- Ellen, I.G. og O'Regan. K. 2008: "Reversal of Fortunes? Lower-income Urban Neighbourhoods in the US in the 1990s". *Urban Studies* 2008;45(4): 845–869.
- Emmons, R. 1830: *Epic Poem on the Late War of 1812: The Fredoniad – or Independence Preserved*. Philadelphia.
- Florida, R. 2002: *The Rise of the Creative Class: and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: BasicBooks.
- Freeman, L. 2009: "Neighbourhood Diversity, Metropolitan Segregation and Gentrification: What Are the Links in the US?". *Urban Studies* 46, 10: 2079–2101.
- Gaardmand, A. (1993): *Dansk byplanlægning 1938–1992*. København: Arkitekternes Forlag.
- Glass R.L.: *London: Aspects of Change*, vol. 3. London: MacGibbon & Kee; 1964.
- Hansen, Lund A.; Andersen H. Thor og Clark, E. (2001): "Creative Copenhagen: Globalization, Urban Change and Social Change". *European PLANNING Studies* 2001, vol 9, no 7. I, s. 851-869.
- Hyra, D.S. 2012: "Conceptualizing the New Urban Renewal: Comparing the Past to the Present". *Urban Affairs Review* 48/4: 498–527.
- Hwang J. og J. Lin 2016: "What Have We Learned About the Causes of Recent Gentrification?". *Cityscape* 18/3: 9-26.
- Kamp, A.H.; J. Jørgensen og T. Skou 2021: *Stamsteder: Røverhistorier og scener fra byens beværetninger*. København: Salvador Books.
- Klæstrup, P. 1877-1881: *Det forsvundne Kjøbenhavn*, bd. 1-4, København.
- Kongstad, Martin 2018: *Kokken der holdt op med at rødme*. København: Politiken.
- Kaalund, H.V. 1898: *Samlede Digte*, København.
- Larsen, H.G. og A.L. Hansen, A. 2009. "Herskabeliggørelse: gentrification på dansk". *Geografisk Orientering* 39: 33-35.

- Larsen, H.G. og A.L. Hansen 2012: "Retten til byen". J. Andersen, M. Freudendal-Pedersen, L. Koefoed og J. Larsen (red.): *Byen i bevægelse: Mobilitet – politik – performativitet*, Roskilde Universitetsforlag: 131-147.
- Lind, P. og A. Gnudtzmann 1907: *Stor-København: Skildringer og Billeder af Byen og dens Liv i vore Dage*, bd. 1-2. København: Gyldendal
- Nielsen, H.F. 1994: "Bogholder er sat i højsædet". *Politiken*, 11. juni 1994.
- Parby, J.I. 2022: *Den grænseløse by 1850-1920*, bd. 6 af *København og Historien*, Peter Bejder (red.). København: Gads Forlag.
- Pontoppidan, H. 1912-14: *De Dødes Rige*. København: Gyldendal.
- Reebirk, J. 2022: "Gentrificering 1: Københavnerlitteraturens kamp mod sig selv". LitteraturNU, 11/10 2022. <https://litteraturnu.dk/gentrificering-1-koe-benhavnerlitteraturens-kamp-mod-sig-selv/>
- Romero, E.G.; M.E. Zúñiga; A.C. Hernandez og D. Torres Rodolfo 2022 (red.): *Gentrification, Displacement, and Alternative Futures*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429341809>
- Sennett, R. 2005: "Capitalism and the city – Globalization, Flexibility and Indifference". Y. Kasepov (red.): *Cities of Europe – Changing Contexts, Local Arrangements, and the Challenge of Urban Cohesion*, Oxford: Blackwell.
- SFA 2004: "Hvordan gik det? Evaluering af den sociale dimension ved byfornyelsen på Vesterbro" – Rapport fra Den Sociale Enhed, Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen, Københavns Kommune. Simonsen, R. D. 2019: *Økonomiaftalen i 1994 – hvordan Københavns Kommune blev genrejst*. Upubl. speciale, Roskilde Universitet.
- Smith N. 1998: "Gentrification." W.V. Vliet (red.): *The Encyclopedia of Housing*. London: Sage.
- Sonnergaard, J. 1997: *Radiator*. Kbh: Gyldendal.
- Teknik og Miljøudvalget 2005. Bilag A til indstilling om byfornyelsens forløb, <https://www.kk.dk/sites/default/files/agenda/543b254b7ada107f-23da57a20019254c4af06e7a/9-bilag-1.pdf> besøgt 24/11 2023)
- Thomsen, S.U. 2002: "Parcelhuskvarter på Højkant". *Politiken*, 4. august 2002.
- Thomsen, S.U. og J. Rohde 2006: *København con Amore*. København: Gyldendal.
- Vigdor, J.L. 2002: "Does Gentrification Harm the Poor?". *Brookings-Wharton Papers on Urban Affairs* (1): 133–182.
- Wyly, E.K. og D.J. Hammel 1999: "Islands of decay in seas of renewal: housing policy and the resurgence of gentrification". *Housing Policy Debate* 10(4): 711–771.

foto: Marianne Barlyng